

**Giuseppe Grilli, *Perpetuum mobile*.
La permanencia del mito en las modernidades,
Roma, Tab edizioni, 2019; 343 pàgs.**

Jacob Mompó Navarro
(Universitat Catòlica de València)

Des dels seus inicis, durant la recepció dels mites ancestrals en la configuració de la primera mitografia grega d'època arcaica, fins a l'època actual, la influència del mite grec en les literatures dels pobles de la Mediterrània ha sigut inqüestionable i, en certa manera, ininterrompuda. En aquest sentit, si bé és cert que la mitologia grega és deutora dels mites que confegiren la cosmogonia babilònica, és el mite grec el que es convertí en un dels pilars culturals fonamentals de les societats mediterrànies. I diem ininterrompuda, perquè, malgrat l'obstinada creença segons la qual l'edat mitjana fou una llarga etapa d'impermeabilitat quant a influències de l'antiguitat clàssica, hom pot resseguir l'acceptació –condicionada, si es vol– del mite grec al llarg de les literatures d'aquell període i encara, també, en l'actualitat. Ni tan sols la voluntat rupturista dels corrents avantguardistes aconseguiren interrompre la influència que la mitologia grega ha tingut –i té– en els nostres autors literaris, esdevenint una inesgotable font, no solament per a la literatura, sinó també per a les arts plàstiques, el cinema o la música, entre d'altres. Aquest contínuum entre l'antiguitat grega i la modernitat –les modernitats– es fa palés des de la seua premissa inicial (pp. 11-38) i al llarg de tot el llibre de Giuseppe Grilli que ara fa poc s'ha materialitzat.

En aquesta «Premisa», Grilli constata l'esmentada permanència del mite grec i la seua influència en la literatura catalana, i aquest és un dels motius pels quals la cultura catalana és la que més pes té en el conjunt de l'obra ressenyada. L'altre argument que l'autor esgrimeix en aquest mateix sentit és que, sense dubte, hom no pot entendre la formació, evolució i integració de les diferents cultures ibèriques dins l'anomenada cultura occidental sense apropiarse de la cultura catalana com a part integrant d'aquest llegat. Així, al llarg de les dues parts en què s'estructura *Perpetuum mobile*, el seu lector pot resseguir les reflexions de l'autor entorn la pervivència del mite grec i les seues particularitats en les literatures desenvolupades en la ribera del Mediterrani, posant el focus repetidament, com hem dit, en diversos escriptors en llengua catalana.

En la primera secció prenen rellevància autors com ara Josep Carner, al capítol 1 (pp. 17-38), en què Grilli situa l'autor d'*Els fruits saborosos* dins un corrent estètic que s'entén com un renaixement modern de la literatura catalana, vist alhora com un esdeveniment polític, però reivindicat des de l'òptica de la cultura. En aquest capítol, l'autor reflexiona sobre la temàtica idíl·lica de la poesia carneriana i les influències del classicista italià Giacomo Leopardi. Al llarg del segon capítol (pp. 39-72), l'autor aprofundeix sobre l'adhesió al mite idealitzat de la Grècia clàssica que sobrevola l'obra poètica de Carles Riba. Entre les reflexions de Grilli, destaquem justament la pervivència en els autors moderns catalans del mite idealitzat de la Grècia clàssica, però l'escàs influx de la Grècia bizantina, malgrat ser part integrant de l'imperi català tardomedieval, àmpliament coneguda per Ramon Muntaner i escenari del *Tirant lo Blanc*. El capítol tercer (pp. 73-86) està dedicat al món clàssic en l'obra poètica de Mercè Rodoreda, en particular al sonet *Fèmios*, en què Rodoreda adapta el tema mític als seus versos amb l'originalitat d'atorgar-li valor a un personatge menor en el context de l'obra d'Homer. En el capítol 4 (pp. 87-106), Grilli reflexiona sobre l'estímul del mite grec i la seua adaptació al llarg dels diferents trànsits cap a la modernitat, des del teatre de Lope de Vega fins a les produccions cinematogràfiques del segle XX, sempre amb l'espai Mediterrani com a eix vertebrador.

El capítol 5é (pp. 107-133) analitza els romanents en les literatures modernes de l'èpica clàssica, un dels pilars fonamentals, junt amb la tragèdia, de la tradició mítica grega. Grilli posa el focus d'atenció en un subgènere èpic, l'epil·li, exponent de la predilecció pel fet breu, elegant, que tant apassionà la cultura hel·lenística durant el trànsit entre l'antiguitat de la Grècia clàssica i la modernitat romana. En aquest capítol pren rellevància la vocació èpica en l'obra magna de Cervantes, però ja no per l'idealisme del protagonista, com passava a l'èpica clàssica, sinó més aviat per la lluita ferotge entre el protagonista i els personatges que s'hi oposen en el decurs de la seua aventura. Igualment destaca en aquest capítol la reconstrucció dels diferents mites que se centren en les relacions entre un fill i el seu pare, un procés de reconstrucció que travessa tota la història de la literatura mediterrània, i que sintetitza el poema *In memoriam*, de Gabriel Ferrater. Al llarg del capítol 6é (pp. 133-166), Grilli parla de l'altre gran pilar de la literatura grega, la tragèdia, i ho fa per a parlar-nos sobre l'obra de Maria Mercè Marçal, obra que, segons confessa l'autor, llig en clau tràgica. En efecte, la seriositat i la tragèdia plana als textos de Marçal; i, tanmateix, Giuseppe Grilli es pregunta i desenvolupa en aquest apartat si seria possible reconstruir la vida i l'obra de Maria Mercè Marçal tot defugint la seua identificació tràgica. El capítol que clou aquesta primera secció (pp. 167-196) analitza el model satíric del mite en l'obra poètica de Vicent Andrés Estellés, una obra amb ineludibles referències autobiogràfiques en què Estellés construeix un altre «jo» i una altra vida com una vida que, tal com apunta encertadament l'autor, ben bé haurien pogut viure herois i miserables, justos i culpables. Realitat, descrèdit, vulgaritat i obscenitat omplien l'obra estellesiana, confeccionada des d'un mirador allunyat des d'on el poeta observa el món. En aquest sentit, quan Grilli analitza la interpretació del mite d'Ulises en l'obra del poeta de Burjassot manifesta que Estellés adapta el mite tot deambulant per la seua pròpia –i ben particular– interpretació moderna.

La segona gran secció de l'obra l'enceta el capítol 8é (pp. 197-212), on l'autor de *Perpetuum mobile* incideix, de nou, en el model perenne de mediterraneïtat que sempre ha evocat l'antiga Grècia; un model que té com a immediates ramificacions i expansions els seus hereus itàlics i llatins, hereus directes de la tradició grega que té en l'illa de Sicília el seu primer, i un dels màxims, exponents. La fascinació per aquesta Itàlia, hereva i transmissora de la cultura grega, ha impregnat sempre la imaginació dels escriptors europeus moderns, entre les lletres dels quals renaixen i s'adapten infinitat de mites. Amb el Mediterrani de rerefons, en aquest capítol destaquen Josep Piera, Rodoreda, Riba; però, sobretot, Ausiàs March, el gran clàssic de la poesia catalana, parafrasejant Grilli, el primer dels

moderns, el darrer dels antics. El capítol 9 (pp. 213-232) s'inicia amb un extracte de la *Canción III*, de Garcilaso de la Vega, com un dels models que millor descriuen el sofriment autobiogràfic, amb el tema del desterrament com a teló de fons. Aquest és el tema central del capítol, el desterrament, la migració, l'exili de la pàtria. La diàspora hebrea –o les repetides «diàspores» jueves–, les forçoses migracions transatlàntiques dels esclaus africans, els exilis dels perseguits per la reforma i la contra-reforma, les posteriors i ferotges persecucions que caracteritzaren el segle XX. Totes aquestes, i altres, circumstàncies històriques han sigut a bastament tractades al llarg de la història de la literatura; i tanmateix, en les obres literàries amb aquests motius de rerefons, hom pot albirar la influència dels mites originats arran l'esdeveniment que va suposar la fractura entre Orient i Occident, la guerra de Troia, mites recollits en essència en el cicle troià que encetaven l'*Odissea* i la *Illiada*. Tenint açò en compte, Grilli aprofundeix en l'obra de Claudio Guillén, que per a l'autor es tracta del «ensayo más sugestivo que ha sido realizado a partir de una condición autobiográfica de *destierro*» (p. 224).

El capítol 10 (pp. 233-254) se centra en el mite del petit regne afortunat, amb Gandia com un dels seus màxims exponents. La novel·la *Borja Papa*, de Joan Francesc Mira detalla l'essència del ducat de Gandia, entesa com un petit regne afortunat. En certa manera, Gandia esdevé un microregne, barreja de les comunitats cristiana, jueva i musulmana, amenaçada sovint per incursions externes, però també per convulsions internes, com les Germanies, però amb una certa continuïtat institucional al llarg del temps durant les seues fases dinàstiques. En aquell context, Roderic de Borja, el papa Alexandre VI, esdevé protagonista en la cruïlla d'una modernitat clàssica. Gandia s'entén, doncs, com un lloc històric, però alhora com un lloc simbòlic. L'obra de Mira, i, certament, la majoria de la literatura de caràcter històric, sent fascinació per la cosa enigmàtica. I la figura d'Alexandre VI és un mostra excel·lent d'aquesta obsessió perenne de la literatura històrica amb l'enigma com a paradigma. Al llarg del capítol 11 (pp. 255-288), *Perpetuum mobile* submergeix el lector en el mite de Fedra. Amb la Guerra Civil de rerefons històric al llarg del capítol, Grilli reflexiona sobre la recepció del mite en l'obra de dos autors que esdevenen protagonistes destacats del capítol: Salvador Espriu, d'una banda; i Llorenç Villalonga, de l'altra. El darrer capítol del llibre de Giuseppe Grilli (pp. 289-316) reflexiona sobre aquesta transmissió ininterrompuda del mite grec, de l'èpica clàssica a l'actualitat, passant per cadascuna de les etapes que han anat conformant els mites mediterranis. I, si bé és cert que en aquesta transmissió han sobreviscut –i amplificat– els mites relacionats amb l'èpica heroica, bel·licista, no és menys cert que també s'hi obrin pas temes com l'amor o la soledat, tòpics bucòlics, i mites vistos des de l'òptica individualista com el de la ineludible força del destí. En aquest sentit, l'ineluctable Destí ha sigut un tòpic recurrent en l'evolució del mite al llarg del temps, més enllà de tota forma i contingut narratiu.

Així doncs, el llibre compleix una finalitat, almenys, doble: d'una banda parla del mite, i, de fet, per això tracta i conta històries; però, alhora, interpreta uns pensaments, en tant que examina, compara i, en definitiva, dilucida poesia. En efecte, amb aquest seu darrer llibre, Grilli conforma la seua vocació de comparatista que havia manifestat en llibres anteriors dedicats a la literatura cavalleresca i a la genialitat cervantina. A *Perpetuum mobile. La permanencia del mito en las modernidades* reitera i fa encara més explícita la seua adaptació del mètode de Claudio Guillén, que perfecciona a partir del mestratge de Henri Levin i Renato Poggioli, i que va narrar en un capítol, mig teòric, mig autobiogràfic, del seu llibre *Entre el saber y el conocer: moradas del estudio literario* (Valladolid, Fundación Jorge Guillén, 2001).

Es tracta d'escollir un tema i resseguir-lo horitzontalment al llarg de la història cultural, especialment literària, i fer-lo també interferir amb una tradició vertical concreta, com pot ser una secció vertical d'una llengua que ha manifestat una continuïtat històrica i s'ha col·locat en la tradició consolda-

da de les cultures occidentals. Ara, si el tema bàsic és del mite, i concretament del mite clàssic, aquest, en la seua deriva moderna plural (*las modernidades*) es desplega, i, en certa manera, es desenvolupa com a mite mediterrani.

Això fa, si no hi bastassen raons personals pròpies de l'investigador, que la sèrie vertical dominant en aquesta obra siga la de la poesia catalana. La poesia catalana moderna és, doncs, la referència dominant, encara que no exclusiva de l'argumentació segons la qual la continuïtat clàssica es fa permanent en el mite mediterrani, com el trobem a totes les seues resurreccions, més enllà dels trencaments hipotètics de les decadències i renaixences desglossades al llarg de les històries elaborades sempre, potser, *ad usum delphini*. Grilli destaca, doncs, aquesta idea de permanència del mite, amb components ancestrals arrelats a la terra, al llarg de la història literària en un camí de transmigració del mite clàssic, de Grècia a Sicília, i d'Itàlia arreu del Mediterrani. I de pas, es podria afegir que, en aquesta continuïtat, el mateix *Tirant lo Blanc* hi juga un paper singular, sent alhora part contemporània de la novel·la bizantina i, qui-sap-lo, si suggeriment o suggestió per al Cervantes de *Los Trabajos de Persiles y Segismunda*.